

ЛОЦМАН В АНТОЛОГІЙНОМУ МОРІ

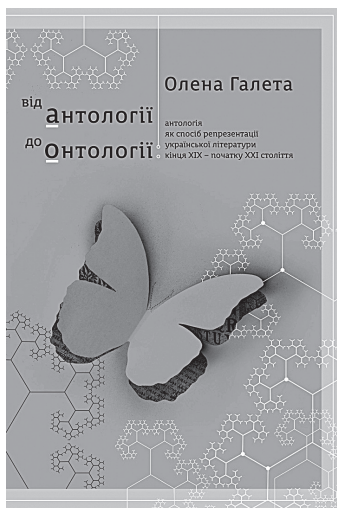
ГАЛЕТА О. Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття / О. Галета. – К.: Смолоскип, 2015.

Для багатьох читачів і навіть фахівців-літературознавців уже назва дослідження Олени Галети несподівана й дивна. Дивна в тому сенсі, що вона докорінно переформатовує саме поняття антології. Ми звикли, що з цим поняттям, яке буквально з грецької означає «квітник», пов'язуємо збірник вибраних творів кількох або багатьох письменників певного жанру чи історичного періоду. Іноді в літературознавчих словниках та енциклопедіях додають, що антології укладають за різними принципами: тематичним, історичним, жанровим тощо.

У нашому ж випадку маємо цілком іншу засаду. Дослідниця переводить поняття антології у теоретичний вимір, воно має фундаментальний характер: «Герман Гессе у романі “Гра в бісер” (1943) назвав сучасну йому епоху “фейлетонною добою” – наше ж сьогодні так само можна назвати “добою антологій” з усіма негативними й позитивними наслідками» (с. 12). Для такого твердження мусять бути вагомі підстави. Одна з них – велика кількість антологій, які з'явилися протягом останніх десятиліть, викликавши справжній антологійний бум. О. Галета прагне з'ясувати причини такої ситуації і проаналізувати їх.

Чи не найточнішою відповіддю на поставлене запитання є сама назва монографії, афористична й дуже точна, що лаконічно спрямовує явище колекціонування у сферу теорії, об'єднуючи теоретичний та історико-літературний аспекти дослідження. Увесь багатий теоретичний матеріал, а він охоплює чимало концепцій філософів, культурологів, літературознавців, антропологів різних епох і країн, підпорядкований чіткому принципіві вибудовування «літературно-антропологічної перспективи». Літературна антропологія як відгалуження культурної антропології активно завойовує літературознавчий простір, узявши на озброєння постструктурний погляд на світ як текст і будуючи літературознавчу перспективу у площині співвідношень *антропос* (людина), *топос* (культурне середовище, оточення) і *тропос* (нарратив, оповідь у системі ідей платонівського ейдосу).

Ця тріада, заступаючи на місце позитивістської шкали (раса, середовище, момент) культурно-історичної школи, змодельовала два її перші складники, але помістила в епіцентр людину, особистісне начало, творчу індивідуальність. У межах дослідницького «сюжету» О. Галети

поняття антології у теоретичному сенсі постає як індивідуальний проєкт і як літературний метасюжет, як реалізація себе (колекціонера) через інших, через письмо. Власне це спричинило ситуацію, коли антологія, яка перебувала на маргінесі способів репрезентації літератури, опиняється в епіцентрі їх, і питома вага її зростає: «якщо від 1881-го (час виходу першої повноцінної антології української літератури під назвою “Антологія руська”) до 1991 року (повноцінного повернення української літератури до світового контексту – чи, принаймні, можливості такого повернення) з'явилося близько 60 антологійних видань, то за останні 24 роки вийшло друком 260 оригінальних антологій, а також десятки перекладних [...] Більше того, у 90-х роках протягом року з'являлося до 5 антологій, у першому п'ятиріччі XXI століття виходило 5–10 антологій річно, у наступні 5 років – по 10–15, і чергове десятиліття наростило темп: протягом року в Україні з'являється від 15 до 20 антологійних видань» (с. 13).

Критика ж явно відстає від осмислення цього феномену попри спорадичні публікації Т. Гундорової, Р. Харчук, І. Лучука, М. Кіяновської, О. Стусенка. Власне, О. Галета й намагається заповнити цю прогалину, хоча об'єкт дослідження так розрісся, що заважає сконцентруватися на чомусь одному, тим часом аналіз ситуації дає підстави для висновку, що напевно чи на ці питання можна відповісти остаточно. Утім остаточної відповіді не існує, мабуть, на жодне питання, тому для будь-якого дослідження треба визначати певні межі. Якщо робити це для книжки «Від антології до онтології», то основні з них схе-

матично можна подати так: розвиток концептуально-теоретичних шукань і динаміка українського літературного процесу у хронологічних рамках XX – початку XXI ст.

О. Галета розглядає антологію як практику колекціонування і як метажанр, що відкриває перед нами проблему становлення й розвитку літератури як історії і мови, історії і пам'яті, побудови національного канону тощо.

Тут немає можливості та, либонь, і потреби проникати у складний лабіринт дослідницьких концептів, підходів, інтерпретацій із сотнями наукових праць, художніх текстів. Така розмова згодом, безперечно, теж відбувається між дослідниками цієї проблематики. Не менш важливою є та частина праці О. Галети, у якій охоплено і під власним кутом зору прокоментовано велику кількість джерел, часто малодоступних (здійснені і нездійснені антологійні проєкти, періодичну пресу, архіви, листування), багато з яких були невідомі, а то й недоступні не тільки для ширшого кола читачів, а й для дослідників. Авторка веде нас лабіринтом цих шукань, як досвідчений слідопит чи археолог, котрому окремий фрагмент може стати вказівкою для пізнання й реконструкції цілого. Навіть назви місць, де вони виявлені, творять своєрідну літературну мапу, на якій представлено чи не всі континенти, столиці великих держав, а то й міста і містечка, яких нема на великій географічній мапі, але вони є на мапі літератури. Не один із таких пригодницьких сюжетів розкриває драматичні епізоди нашої історії і драми нездійснених проєктів.

Монографія «Від антології до онтології» є авторською і концептуальною, тому полемізувати з нею можна, хіба висуваючи альтернативну концепцію. Коли ж шукати, що утруднює сприймання, то це не так багатоглобось ідей, концептів, як прагнення О. Галети з якогось одного тексту виводити універсальну сентенцію, що характеризує цього автора як творчу одиницю, – це особливо помітно під час аналізу текстів антології «Незнайома» з серії «Приватна колекція» В. Габора. Проте це особисте враження. А назагал корисно й повчально поглибити розбурхану стихією антологійного моря за таким досвідченим стерновим, не боячись потонути.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ,
професор Львівського національного
університету ім. Івана Франка